

Тетяна Савчук

Євангельські Церкви в Україні перед викликом війни: історичний досвід та сучасність

Tetiana Savchuk

Evangelical Church in Ukraine before calling the war: historical experience and modernity

The article analyzes the response of evangelical churches in Ukraine to the challenges of the war in XX – XXI century. Established that Protestants have initiated a new understanding the mission of the church in war. There has been national orientation of the believers and their departure from the position of pacifism, political apathy.

Keywords: evangelical Churches, Protestant, believers, war, military duty, mission of the Church

У статті аналізується відповідь євангельських Церков в Україні на виклики війни в XX – XXI ст. Встановлено, що протестанти стали ініціаторами нового осмислення місії Церкви в умовах війни. Простежується національна зорієнтованість віруючих та відхід їх від позицій пацифізму, аполітичності.

Ключові слова: євангельські Церкви, протестанти, віруючі, війна, військовий обов'язок, місія Церкви

Сучасна воєнно-політична ситуація в Україні робить виклик усім членам суспільства. Церква, як невід'ємна складова соціуму, не може залишитися осторонь та формує власну стратегію діяльності в нових умовах. На сьогодні вже з'явилися статті, замітки, нариси, в яких осмислюється становище та місія Церкви в бурхливих подіях 2013–2014 рр. Піонерським можна вважати науковий доробок О. Горкуші та Л. Филипович, присвячений ролі Церкви, духовенства, віри на Майдані¹.

Особливої уваги, на нашу думку, потребує вивчення ставлення протестантських Церков до питання війни. До цього схиляє низка обставин. Зокрема, згадаємо, що найбільші протестантські організації в Україні – баптистські, п'ятидесятницькі в роки незалежності мали динамічне зростання. Євангельські Церкви об'єднали тисячі мирян зі своїми переконаннями, моделями життя. Церкви сформували власне ставлення до війни та участі віруючих у воєнних подіях. Віруючі, будучи громадянами держави, поширюють в суспільстві погляди щодо воєнного питання в Україні, впливають на формування громадської думки. Історія нам показує, що ставлення до воєнного питання було ключовим для релігійних громад, відповідною перевіркою

на вірність декларованим ідеям. В той же час це питання суттєво впливало на формування іміджу цих Церков. Із розв'язанням Першої світової війни в 1914 р. позиція протестантів щодо воєнного питання та виконання військової повинності була досить неоднозначною. Війна загострила світоглядну проблему. Внутрішній конфлікт, який виникав у свідомості протестантів, підживлювався своєрідною самостійністю помісних церков. Наставники громад давали можливість кожному віруючому власноруч вирішувати свою долю. У тилах та на фронті протестанти не припиняли висловлювати свої думки про братерство і мир на землі.

Під час Першої світової війни віруючі відчували себе переважно підданими Російської імперії. Саме так іменували себе євангелісти у зверненнях до влади. Ф. Балихін, пресвітер Таврійської губернії у 1916 р. у листі до губернатора та начальника Одеського військового округу стосовно безпідставних звинувачень протестантів у намаганнях уникнути військової служби та потрапити до санітарних частин завіряв: «Ми, баптисти, не політичні агітатори, а мирні громадяни Російської держави, ми російські люди і патріоти Російського імператора, і завжди молимося за Його благоденство та перемогу російської зброї»². Отже, баптисти бачили себе громадянами Російської держави, яка до недавнього часу чинила їм утиски і лише з 1907 р. надала дозвіл на реєстрацію громад. Показово, що Ф. Балихін називає баптистів патріотами не держави, а саме «Російського імператора», підкреслюючи відданість передусім владі. Про окреслення у протестантів національних почуттів мова не йшла. Віруючий, приймаючи рішення щодо виконання військової повинності та захисту імператора, керувався приписами Святого Письма та власною совістю.

Зі встановленням радянської влади віруючі спробували залишитися на пацифістських позиціях. У деяких громадах лунали різкі заяви про відлучення від Церкви тих людей, які взяли до рук зброю³.

Однак всезагальний наступ на Церкву та права віруючих у подальшому скорегував ставлення Церков до воєнного питання. Віруючий радянських часів був пригноблений радянською системою. Церкви повинні були офіційно заявляти про виконання їх членами державних обов'язків в тому числі і несення військової повинності. Конфесії у такий спосіб уможлилювали своє існування⁴.

Двадцять три роки незалежності України суттєво позначилися на рівні національної свідомості пересічних віруючих. Членами євангельських Церков стають переважно молодь та люди середнього віку, що активно приймають нові ідеї. Національно-інформаційний простір, освіта, поширення духовної літератури українською мовою – фактори, що формували здоровий

патріотизм. Проголошені проповіді та псалми рідною мовою опосередковано виховували національні почуття. У кожному місті свято незалежності держави супроводжувалося всезагальними молитовними служіннями на центральних площах. Усе це сприяло тому, що члени євангельських Церков ідентифікують себе з Україною. Окрім того кількісно протестантські деномінації переважають у Західному регіоні, де рівень національної свідомості завжди був більш високим, ніж на Сході або на Півдні. Отже, євангельські Церкви охоплюють переважно національно свідомих віруючих.

Національний чинник суттєво вплинув не тільки на характер служіння Церков, а й формував нове суспільне кредо віруючого. В умовах військового загострення перед національно свідомим віруючим постало питання: яку позицію зайняти по відношенню до війни? З однієї сторони, віруючий, керуючись заповіддю «не вбий», засуджує війну. Але як бути, якщо ситуація більш як реальна і питання стосується країни та власної родини. Спостерігаємо духовну боротьбу, яка є ознакою сучасного ставлення до війни та участі у воєнних діях.

Нове бачення не сформувалося в одну мить. По мірі розвитку воєнополітичних подій викристалізувалося й відповідне ставлення Церков. 13 червня 2014 р. 27-й з'їзд *Всеукраїнського Союзу Церков Євангельських християн-баптистів (ВСЦ ЄХБ)* прийняв резолюцію «Діть і проповідуйте Євангелію». У стриманому дусі в ній було заявлено про те, «що, незалежно від історичного часу та пережитих подій, Церква має залишатися вірною Своему Господу у служінні згідно з цілями і завданнями, поставленими перед нею, в очікувані зустрічі з Христом. Івана 17, 15»⁵. Враховуючи виклики сьогодення, рекомендувалося розвивати різні види соціального служіння, що дало б можливість практично служити людям. Цей з'їзд не дав відповіді на такі болючі питання: як християнин повинен ставитися до війни та захисту своєї вітчизни, не наголошувалося на конкретних напрямках роботи фактично в умовах воєнного стану.

Стриманий і поміркований тон завжди відрізняв Церкву євангельських християн-баптистів. Окрім того в Україні Церква офіційно відокремлена від держави і це не могло не позначитися на характері дій релігійних інституцій.

Однак, розвиток подій вимагав від Церкви формування офіційної позиції у ставленні до війни в Україні. *20 вересня 2014 р. відбувся Круглий стіл «Церква в умовах війни: богослов'я, позиція, місія» у м. Ірпінь на базі місіонерського центру Асоціації «Духовне відродження». Учасниками Круглого столу були пастирі, капелани, ректор Української євангельської семінарії богослов'я»⁶.*

У результаті роботи Круглого столу була вироблена резолюція, в якій автори звернулися до євангельських Церков України і міжнародного спів-

товариства із закликом до активної допомоги, духовної солідарності, безперервної молитви про мир і захист України від російської агресії.

Фактично у своєму зверненні до громадськості автори резолюції відмовилися від позицій пацифізму, аполітичності. Підкреслювалося, що «для Церкви настав час заново сформулювати своє ставлення до війни і миру, держави, суспільства та громадянської відповідальності»⁷. Як на перші кроки в цьому плані вказувався той факт, що багато громад вже активно допомагають постраждалому цивільному населенню та українській армії, що Церкви могли мобілізувати тисячі волонтерів і десятки капеланів⁸.

Були запропоновані три ключові тези про християнське ставлення до ситуації, що склалася: по-перше, наголошувалося на тому, що «християнське покликання втілюється в формах громадянської співучасті»; по-друге, «служителі Церкви повинні бути скрізь, де страждають і гинуть люди, в тому числі на передовій. Ми не можемо засуджувати тих християн, які зі зброєю в руках захищають нашу Батьківщину, але навпаки знаходимо таку позицію цілком обгрунтованою Святим Письмом: «...вірою царства побивали, правду чинили, одержували обітниця, пащі левам загороджували, силу огненну гасили, утікали від вістря меча, зміцнялись від слабости, хоробрі були на війні, обертали в розтіч полки чужоземців;» (Послання до Євреїв 11: 33-34)»; по-третє, «поле війни має стати полем місії – примирення, відновлення і прощення».

Отже, учасники Круглого столу засудили відсторонену позицію віруючого по відношенню до війни. Святим Письмом обгрутовувалася можливість зі зброєю в руках захищати вітчизну. Як і під час вселенських *катаклізмів ХХ ст.* протестанти намагалися використати военний час – час біди, страждань, переосмислення життєвих цінностей, для проповідування євангельських ідей.

Проведення Круглого столу свідчить про шукання Церквами своєї позиції у складний для країни час. Розглянуті теми були актуалізовані неоднозначним ставленням віруючих до війни, розгубленістю церковного проводу щодо вирішення проблеми виконання військового обов'язку на війні. Резолюція Круглого столу була першою відкритою офіційною заявою представників євангельських Церков щодо соціальної та місіонерської позиції в умовах фактичного військового стану.

Однак в подальшому життя вимагало від Церков розгляду злободенних питань. «Церква в умовах війни» – ця широка і багатогранна тема була порушена на дводенній пасторській конференції ВСЦ ЄХБ (20-21 листопада 2014 р.). Зустріч проходила у київській церкві «Дім Євангелія», зібравши понад 500 служителів, представників з усіх областей України, у тому числі й значну кількість зі східних областей, а також і Криму. Під час конференції, зокрема, щодо участі християнина у збройних конфліктах, пастор, дослідник історії та

богослов'я євангельсько-баптистського братства С. Санніков наголосив: «Тут не можна заховатися за помісну церкву, за братерство, за Союз, – необхідно кожному особисто дати собі відповідь і прийти до чіткої позиції у цьому питанні. Немає правильної відповіді – є особиста відповідь. Найчастіше кожен, виходячи з власної етичної системи, підбирає тексти Писання під свої погляди. Я з великим здивуванням виявив, що будь-які аргументи мало дієві, оскільки кожен бачить лише свої погляди і має тільки одну перспективу, не бажаючи подивитися з іншого боку на порушене питання»

Заступник голови ВСЦ ЄХБ С. Мороз спільно із групою служителів розглянув підтему «Пасторська опіка життям церкви в розпорошенні». Обговорювалися питання щодо того, як нести служіння пастора для тих членів помісної Церкви, які залишилися на окупованій території і тих, які стали вимушеними переселенцями. Найбільш зворушеною частиною конференції стали свідчення з життя та служіння Церков зі Сходу, які допомогли присутнім переоцінити власне ставлення до можливостей свого служіння⁹.

На зустрічі не оминули й юридичних питань, що стосуються військових зобов'язань і положень законодавства щодо захисту територіальної цілісності держави її громадянами. Віталій Грень, юрист, член правління Асоціації християн-юристів України, висвітлив правові аспекти щодо християн і військової мобілізації.

Ця практична конференція була покликана дати відповіді на болючі питання, з якими стикнулися служителі помісних Церков в умовах складного політичного часу.

Євангельські Церкви шукають причини суспільного розлому та виникнення війни, і вбачають їх в кризі духовного стану сучасного українського суспільства. Старший єпископ Церкви християн віри євангельської України – однієї із найбільших протестантських деномінацій – М. Паночко звернув увагу на те, що під час зустрічей представників Церкви та влади майже ніколи не стояло питання світських очільників про моральний стан суспільства. М. Паночко заявив про те, що «події останніх місяців і днів голосно свідчать про необхідність втілення християнських цінностей у всіх сферах життя та діяльності суспільства. Це виклик для всієї Церкви в Україні і не тільки, бо подібні потрясіння можуть статися в будь-якій країні світу, якщо Божі закони будуть знехтувані людьми. Є написано в Біблії: «Не скоро звершувється суд Божий над лихими вчинками людей, тому серце людини не боїться робити зло». Моє особисте переконання полягає в тому, що Церква зобов'язана позитивно вплинути на владу, на суспільство, як та сіль, що зберігає продукти від псування, і ми будемо винні перед Богом, якщо втратимо силу впливу, як та «сіль, що звітріла»¹⁰.

Церкви виробили свою стратегію: проводять спеціальні молитовні зібрання у церковних будинках та на площах міст, постяяться, оповіщають

громадськість про релігійні утиски на Донбасі. Слідуючи приписам про «не словом, а ділом» допомагають біженцям, війсьним госпіталям¹¹.

Звертають увагу заклики протестантів до солідарності українських Церков. У резолюції учасників Круглого столу в м. Ірпінь заявлялося, що «українська Церква повинна послужити своєму рідному народові, своїй стікаючій кров'ю країні»¹².

На Майдані Церкви вже засвідчили свою готовність діяти молитовно спільно. Із військовою агресією ця молитовна спільнота ще більше зміцнилася. Ще в грудні 2013 р. євангельські Церкви провели «Першу національну молитву за Україну».

24 травня 2014 р. за Україну й український народ молилися предстоятелі різних Церков і керівники релігійних організацій: **Філарет** – Святіший Патріарх Київський і всієї Руси-України, предстоятель Української православної церкви Київського патріархату; **Мефодій** – Митрополит Київський і всієї України, предстоятель Української автокефальної православної церкви; **Святослав Шевчук** – Верховний архієпископ, настоятель Української греко-католицької церкви; **Маркіян Трофим'як** – Єпископ, заступник Голови Конференції єпископату Римсько-католицької церкви в Україні; **В'ячеслав Нестерук** – голова ВСЦ ЄХБ; **Григоріс Буніатян** – Архієпископ, глава Української єпархії Вірменської апостольської церкви; **Яков Дов Блаїх** – головний рабин Києва та України, президент Об'єднання іудейських релігійних організацій України.

13 грудня 2014 р. у Слов'янську на Донеччині Українська Міжцерковна Рада запросила священнослужителів всіх євангельських Церков взяти участь у «Другій національній молитві за Україну». Промовистими є напрямки Молитви: «**Молитва за спасіння і духовне відродження України**»; «**Молитва за мир, збереження та розбудову України**»; «**Молитва за зміцнення Церкви Христової в Україні**»¹³. Третій напрямок репрезентує готовність Церков покінчити з міжконфесійною ворожнечею.

Отже, протестантські Церкви стають національно зорієнтованими. Саме формування національної самосвідомості віруючих суттєво вплинуло на бачення ролі Церкви в умовах військової агресії. Євангельські віруючі ініціюють нове осмислення місії Церкви в складний воєнно-політичний час. Сьогодні спостерігаємо радикалізацію поглядів, відхід віруючих від позицій пацифізму та аполітичності. Діяльність Церков засвідчила відкритість євангельських громад до діалогу, конструктивної співпраці із різними конфесіями та державними, громадськими інституціями.

¹ Филипович Л. Майдан – це виклики епохи / Л. Филипович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gisu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/55346/; Горкуша О., Филипович Л. Народжена на Майдані – Громадянська Церква України / О. Горкуша,

- Л. Филипович. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56419.
- ² Державний архів в Автономній Республіці Крим, ф. 27, оп. 1, спр. 13177, арк. 38 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: CD «История Евангельского движения в Евразии: Материалы и документы (1.0)». – Одесса, 2001.
- ³ Державний архів Сумської області, ф.р. 4611, оп. 1, спр. 561, арк. 284. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: CD «Евангельское движение в Евразии: Материалы и документы (1.1)». – Одесса, 2004.
- ⁴ Савчук Т. Ставлення протестантів до виконання військового обов'язку (1906–1980-ті рр.) / Т. Савчук // Історія релігій в Україні : науковий щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. – Львів : Інститут релігієзнавства – філія Львівського музею історії релігії; вид-во «Логос», 2011. – Кн. 1. – С. 651–657.
- ⁵ Резолюція 27-го з'їзду ВСЦ ЄХБ «Ідіть і проповідуйте Євангелію» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecbua.info/index.php?option=com_content&view=article&id=3114%3Avezolyuczya-27-go-zzdu-vscz-xb-ldt-propovdujte-vangelyur&catid=13%3As-&Itemid=53&lang=ru.
- ⁶ Мухоморова Т. Церква в умовах війни: християнські відповіді на актуальні питання. Частина 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу. – <http://theology.in.ua/ua/index/exclusive/reportage/57729>.
- ⁷ Там само.
- ⁸ Резолюція Круглого столу «Церква в умовах війни: богослов'я, позиція, місія» (м. Ірпінь, місіонерський центр Асоціації «Духовне відродження», 20 вересня 2014 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~cherenkoff/57736>.
- ⁹ Церква в умовах війни. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ecbua.info/index.php?option=com_content&view=article&id=3263%3Aczerkva-v-umovah-vjni&catid=13%3As-&Itemid=53&lang=ua.
- ¹⁰ Паночко М.: «Події останніх місяців і днів голосно свідчать про необхідність втілення християнських цінностей у всіх сферах життя та діяльності суспільства» (Доповідь під час Міжнародного лідерського саміту, 24–25 червня 2014, м. Київ). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.chve.org.ua/pastor/appeal/889-dopovidmle24062014>.
- ¹¹ Інтерв'ю зі секретарем Запорізького обласного об'єднання Церкви християн віри євангельської України Гедаревич К.В. – Записане Савчук Т.Г. 27.12.2014 р. // Архів автора; Релігійні діячі заявили про посилення релігійних утисків на Донбасі. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1482.
- ¹² Резолюція Круглого столу «Церква в умовах війни: богослов'я, позиція, місія» (м. Ірпінь, місіонерський центр Асоціації «Духовне відродження», 20 вересня 2014 року). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://risu.org.ua/ua/index/blog/~cherenkoff/57736>.
- ¹³ Протестанти організовують у Слов'янську національну молитву за Україну – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/culture/religious_ceremonies/58175.